

Sylwester Kozak

Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ZMIANY W STRUKTURZE KREDYTÓW W BANKACH SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE W LATACH 2005-2011

CHANGES IN THE LOAN STRUCTURE IN COOPERATIVE BANKS IN POLAND BETWEEN 2005 AND 2011

Słowa kluczowe: kredyty, banki spółdzielcze, sektor bankowy

Key words: loan, cooperative bank, banking sector

Abstrakt. Celem badań było przedstawienie jakie zaszły w strukturze kosztów w bankach spółdzielczych w Polsce w latach 2005-2011. Wejście Polski do UE w 2004 r. przyspieszyło tempo wzrostu gospodarczego, przyczyniając się do szybszego rozwoju sektora bankowego, w tym banków spółdzielczych. Jednym z głównych czynników wzrostu aktywów sektora bankowego była działalność kredytowa. Badania prowadzone na danych o bankach spółdzielczych i sektorze bankowym w latach 2005-2011 wykazały, że rozwijały one działalność kredytową w inny sposób niż sektor bankowy zdominowany przez duże banki komercyjne. Choć banki spółdzielcze kierowały dużą część funduszy na finansowanie kredytów dla sektora niefinansowego, to w porównaniu do sektora bankowego lokowały dużo środków w niskodochodowe pożyczki i lokaty składane w bankach zrzeszających. W sposób ciągły podnosiły też udział kredytów dla instytucji samorządowych. Ponad 70% kredytów dla sektora niefinansowego kierowały do gospodarstw domowych, jednak ten udział spadał, przy jednoczesnym wzroście kredytów dla przedsiębiorstw, w 97% dla sektora MSP. Banki spółdzielcze w niewielkim stopniu finansowały zakup mieszkań, a czyniły to niemal całkowicie za złotych.

Wstęp

Wejście do Unii Europejskiej w 2004 r. było jednym z głównych czynników przyspieszających aktywność gospodarczą, a w konsekwencji rozwój sektora bankowego w Polsce. Jednym z beneficjentów tego procesu były banki spółdzielcze. Wzrost zamożności Polaków i napływ środków z Unii Europejskiej istotnie przyczyniły się w sposób pośredni, do zwiększenia wartości udzielanych kredytów i całkowitej wartości aktywów banków spółdzielczych.

Jednak kierunki rozwoju działalności kredytowej w bankach spółdzielczych i w całym sektorze bankowym istotnie różniły się z uwagi na specyfikę ich klientów i obszaru działania. Banki spółdzielcze kierowały swoją ofertę do klientów detalicznych, tj. gospodarstw domowych i mikro-przedsiębiorstw oraz sektora MSP. Ponadto, ograniczony administracyjnie obszar działania (powiat lub powiaty sąsiednie), wynikający z przepisów Ustawy z 27 grudnia 2000 r. o *funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających* uniemożliwiał im skierowanie większej kwoty funduszy na kredytowanie sektora niefinansowego. Było to jedną z przyczyn lokowania dużej części środków pozyskanych z działalności depozytowej na lokatach w bankach zrzeszających. Oprócz zalety jaką było większe bezpieczeństwo tych inwestycji, ich istotną wadą była niska stopa zwrotu, osłabiająca możliwości poprawy dochodowości banków spółdzielczych.

Zwiększenie aktywności banków zrzeszających na rzecz rozwoju własnej działalności komercyjnej, a także aktywizacji zrzeszonych banków przyczyniły się do poprawy kapitalizacji banków spółdzielczych. Większe kapitały własne oraz rozszerzanie sieci placówek obsługi klienta pozwoliły im na wzrost działalności kredytowej wśród małych i średnich przedsiębiorstw.

Material i metodyka badań

Celem artykułu było przedstawienie zmian jakie zaszły w strukturze kredytów w bankach spółdzielczych w Polsce w latach 2005-2011, dodatkowo odnosząc je do zmian mających miejsce w całym sektorze bankowym. Do badań wykorzystano dane nt. wielkości kredytów udzielanych przez banki zawarte w okresowych sprawozdaniach publikowanych przez Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, a także danych ze stron internetowych Głównego Urzędu Statystycznego i Narodowego Banku Polskiego.

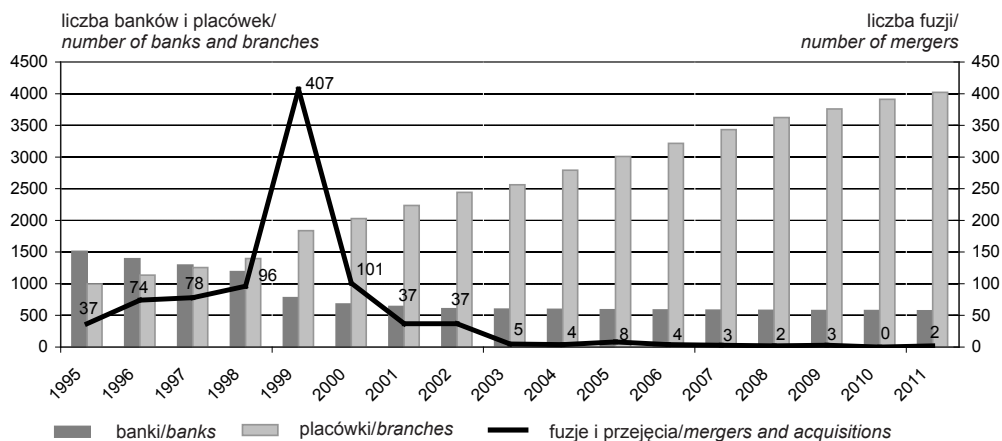
Przeanalizowano działalność sektora spółdzielczego i sytuację makroekonomiczną w Polsce. Zaprezentowano zmiany jakie zaszły w strukturze kredytów udzielanych przez banki spółdzielcze i przez sektor bankowy.

Bankowość spółdzielcza w Polsce

Banki spółdzielcze finansowały działalność drobnych przedsiębiorców i rolników od początku swojej działalności w XIX wieku na terenach Wielkopolski i Galicji¹. Ich rozwój wynikał m.in. z braku możliwości finansowania się tych podmiotów za pomocą kredytu bankowego [Kozak 2010]. Organizowane spółdzielnie miały charakter samofinansujących się stowarzyszeń, nienastawionych na generowanie zysków. Wewnętrzna akumulacja zysków pozwalała im na obniżenie wysokości oprocentowania kredytów i zwiększenie jego dostępności dla członków banku spółdzielczego [Orzeszko 1998].

We współczesnych czasach banki spółdzielcze w pewnym stopniu wznowiły swą samodzielną działalność na podstawie ustaw²: *prawo bankowe* z 1989 r. oraz *Ustawa o zmianach organizacji i działalności spółdzielczości* z 1990 r. W I połowie lat 90. XX wieku zrestrukturyzowano sektor bankowości spółdzielczej odbierając utworzonemu w 1975 r. Bankowi Gospodarstwa Żywnościowego, funkcję centralnego związku spółdzielczego i centrali organizacyjnej i rewizyjnej. Działania te nie zmieniły jednak pogarszającej się kondycji finansowej tej części sektora bankowego. Świadczył o tym fakt, że w 1994 r. ponad 300 z 1612 działających banków spółdzielczych kwalifikowało się do ogłoszenia upadłości lub likwidacji. Przeciętna dla tej grupy banków wartość współczynnika wypłacalności wynosiła 2,2%, funduszy własnych: 39,4 tys. zł, a udział należności zagrożonych w należnościach ogółem: 21,3%. W konsekwencji w latach 1993-1994 ogłoszono upadłość 33 banków spółdzielczych i 57 w 1995 r. [Banki spółdzielcze... 2006].

Dla poprawy stanu wypłacalności banków spółdzielczych w latach 1995-2005 Bankowy Fundusz Gwarancyjny udzielił 183 mln zł pożyczek na samodzielną sanację oraz 245 mln zł na przejęcie przez inny bank spółdzielczy lub komercyjny. W rezultacie od 1998 r. wzrosły dochody i kapitały własne banków spółdzielczych, co pozwoliło na zwiększenie ich skali działania. Jednym z elementów procesu restrukturyzacji była konsolidacja banków. W latach 1995-2005 miało miejsce 874 połączenia i 10 przejęć banków spółdzielczych [Sytuacja sektora... 2007]. Z kolei w latach 2005-2011 banki nie prowadziły już znaczących działań konsolidacyjnych, a ich liczba wahała się w przedziale od 588 do 574 (rys. 1). Istotnym elementem sektora bankowości spółdzielczej są banki zrzeszające. Działalność ich oraz zrzeszonych banków spółdzielczych określała Ustawa z 2000 r. *o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach spółdzielczych* (Dz.U. 2000, Nr 119, poz. 1252). Zwiększała ona niezależność banków spółdzielczych i dawała swobodę w wyborze zrzeszającego banku regionalnego. Takie uprawnienia przyczyniły się do tego, że banki spółdzielcze zrzeszyły się 3 bankach regionalnych, tj. w Banku Polskiej Spółdzielczości, Mazowieckim Banku Regionalnym i Gospodarczym Banku Wielkopolskim³.

Rysunek 1. Liczba banków spółdzielczych i ich placówek oraz przeprowadzonych fuzji w latach 1995-2011
 Figure 1. The number of cooperative banks and their branches and bank mergers between 1995 and 2011

Źródło/Source: KNF, NBP

¹ Za najstarsze polskie banki spółdzielcze uznaje się: Spółdzielczy Bank Ludowy w Śremie (1859 r.), Towarzystwo dla Przemysłowców Miasta Poznania (1861 r.), Towarzystwo Pożyczkowe w Brodniczy i Gołubiu (1862 r.) oraz Spółdzielnię Kredytową w Środzie Wielkopolskiej (1864 r.).

² Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. *Prawo bankowe* (Dz.U. 1989, Nr 4, poz. 21); Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 r. *o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości* (Dz.U. 1990, Nr 6, poz. 36).

³ We wrześniu 2011 r. Wielkopolski Bank Gospodarczy przejął Mazowiecki Bank Regionalny tworząc Bank-SGB [www.sgb.pl].

Sytuacja makroekonomiczna w Polsce w latach 2005-2011

Sytuacja makroekonomiczna Polski w istotny sposób poprawiła się po wejściu do UE w maju 2004 r. Włączenie się do europejskiego rynku gospodarczego i finansowego podniosło tempo wzrostu gospodarczego (tab. 1). Przyspieszony proces zbliżania się polskiej gospodarki do średnich poziomów w UE trwał niemal do II połowy 2008 r. Okres ten charakteryzował się silnym wzrostem PKB, który miał swoje źródło m.in. w większych inwestycjach za dobra trwałe, nakładach na ich modernizację, eksporcie oraz spożyciu ogółem. Wzrost gospodarczy stał się źródłem większego popytu na kredyt ze strony przedsiębiorstw, w tym małych i średnich przedsiębiorstw. W tym też czasie po raz pierwszy wartość PKB na osobę przekroczyła kwotę 30 tys. zł.

Poprawiające się w całej dekadzie warunki na rynku pracy wpłynęły na wzrost przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce (tab. 1). Największe jego przyrosty zanotowano w latach 2007-2010, gdy pomimo światowego kryzysu finansowego Polska zachowała dodatnie tempo wzrostu gospodarczego. Jednym z czynników odpowiedzialnych za wzrost wynagrodzeń była obserwowana w tym okresie presja inflacyjna. Dla instytucji finansowych wzrost poziomu wynagrodzeń był czynnikiem podnoszącym popyt na produkty finansowe ze strony osób zatrudnionych i ich rodzin.

Poprawa koniunktury gospodarczej poprawiła nastroje konsumenckie w Polsce. Zwiększyło to skłonność gospodarstw domowych do oszczędzania i zaciągania kredytów. W 2007 r. średnie roczne tempo przyrostu całkowitego zadłużenia gospodarstw domowych osiągnęło 47% [www.ecb.int], co było najwyższym poziomem w tej dekadzie. Było to jedną z przyczyn dynamicznego wzrostu udziału kredytów dla gospodarstw domowych w sektorze bankowym w Polsce, przy tylko nieznacznym wzroście kredytów dla przedsiębiorstw.

Tabela 1. Wskaźniki sytuacji makroekonomicznej w Polsce w latach 2005-2011
Table 1. Macroeconomic indicators in Poland, 2005-2011

Wyszczególnienie/ Specification	Wielkość wskaźnika/Indicators size						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
PKB [mld zł]/GDP [bln PLN]	983	1060	1177	1275	1344	1413	1476
Przyrost PKB/GDP growth [%]	3,6	6,2	6,8	5,1	1,7	3,8	4,3
PKB per capita [tys. zł]/GDP per capita [thous. PLN]	25,8	27,8	30,9	33,5	35,3	37,1	38,5
Przeciętne wynagrodzenie [zł]/Average salary [PLN]	2380	2477	2691	2944	3103	3225	3399
Stopa referencyjna NBP/NBP reference interest rate* [%]	4,5	4,0	5,0	5,0	3,5	3,5	4,5
Wskaźnik CPI/CPI Index* [%]	100,7	101,4	104,0	103,3	103,5	103,1	104,6

* wartości na koniec roku/values as of December 31

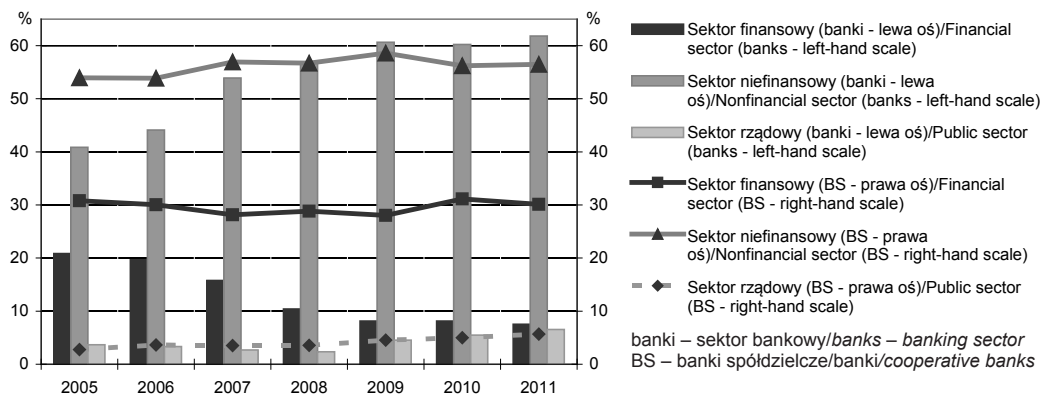
Źródło/Source: GUS, NBP

Struktura kredytów dla sektora niefinansowego w bankach spółdzielczych

W latach 2005-2011 działalność kredytowa banków spółdzielczych koncentrowała się na finansowaniu podmiotów sektora niefinansowego (rys. 2). Jednak udział kredytów dla sektora niefinansowego w aktywach był w II części tego okresu niższy niż przeciętnie w sektorze bankowym. Wskaźnik ten szczególnie wzrósł w latach 2007-2009, co przy założeniu pewnego opóźnienia charakterystycznego dla czynników makroekonomicznych było efektem wysokiego tempa wzrostu gospodarczego w latach 2006-2008. Zmiany te były możliwe dzięki powstaniu nowych dochodowych projektów gospodarczych realizowanych przez mikroprzedsiębiorstwa i sektor MSP. Na koniec analizowanego okresu udział kredytów dla sektora niefinansowego przekroczył poziom 56% aktywów.

Banki spółdzielcze w porównaniu do banków komercyjnych znacznie więcej środków inwestowały w lokaty i pożyczki dla instytucji finansowych, głównie banków zrzeszających. Taka strategia inwestycyjna wynikała m.in. z umów zrzeszających zawieranych z bankami zrzeszającymi. W konsekwencji banki spółdzielcze miały najwyższy w sektorze bankowym udział należności od instytucji sektora finansowego w aktywach (rys. 2). Nieznaczne zmniejszanie się tego wskaźnika w okresach szczególnej aktywności sektora bankowego może wskazywać, że w przypadku poprawy perspektyw gospodarczych oraz podwyższenia kapitałów własnych banki spółdzielcze są skłonne do zwiększania kredytowania przedsiębiorstw i gospodarstw domowych i redukcji lokat w bankach zrzeszających. Jednym z przejawów takiej strategii było podnoszenie przez dużą grupę banków spółdzielczych kapitałów za pomocą emisji obligacji długoterminowych i zwiększanie akcji kredytowej [Kozak 2011].

Innym składnikiem aktywów banków spółdzielczych, zdobywającym coraz większe znaczenie, są kredyty dla sektora rządowego. W przypadku banków spółdzielczych ta grupa klientów ogranicza się do instytucji samorządowych. Udział tych kredytów w sumie bilansowej wzrósł w analizowanym okresie z 3 do 6%. Przyrost ten wynikał m.in. z rosnących potrzeb kredytowych samorządów lokalnych, zaangażowanych w realizację projektów infrastrukturalnych współfinansowanych ze środków UE.

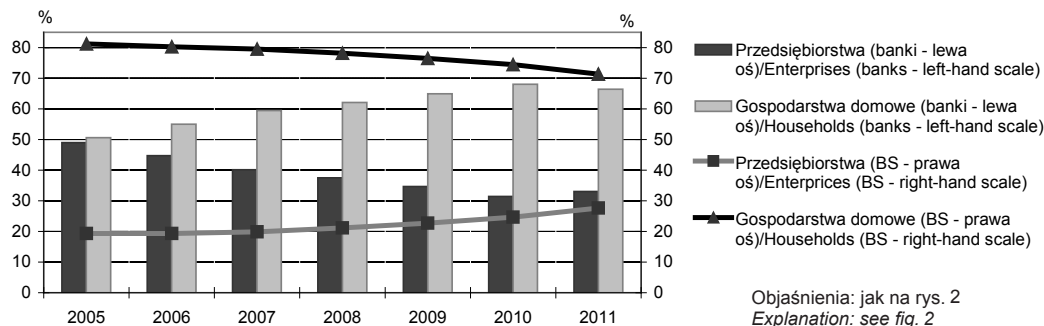

Rysunek 2. Struktura aktywów sektora bankowego i banków spółdzielczych w Polsce w latach 1995-2011
Figure 2. The asset structure of the banking sector and cooperative banks in Poland between 2005 and 2011

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

W strukturze kredytów udzielanych przez banki spółdzielcze dla sektora niefinansowego największe znaczenie miały kredyty dla gospodarstw domowych. Ich udział miał tendencję spadkową i obniżył się w analizowanym okresie o 10 p.p., dochodząc do 71% w 2011 r. W tym okresie ogólny wzrost popytu na kredyt zgłaszany przez przedsiębiorstwa przyczynił się do wzrostu udziału kredytów dla przedsiębiorstw. W przypadku banków spółdzielczych ich udział doszedł do poziomu 26% w 2011 r. Zgodnie z danymi KNF, kredyty dla sektora MSP stanowiły ponad 97% kredytów udzielanych przedsiębiorstwom przez banki spółdzielcze. Taka specyfika działalności kredytowej wynikała m.in. z faktu, że małe przedsiębiorstwa stanowią dużą część sektora realnego w mniejszych miejscowościach, które są najważniejszym obszarem działania banków spółdzielczych. Drugim czynnikiem był stosunkowo niski poziom kapitałów własnych banków, który uniemożliwił im oferowanie dużym przedsiębiorstwom większych kredytów bez narażania się na ryzyko przekroczenia progów koncentracji ryzyka określonych przez ustawę *Prawo bankowe*.

Kierunek zmian w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego udzielanych przez banki spółdzielcze był odmienny niż w całym sektorze bankowym. W I dekadzie XXI wieku w działalności banków komercyjnych w większości krajów UE, w tym w Polsce, zanotowano tendencję do zwiększania kredytowania gospodarstw domowych, przy jednoczesnym nieznacznym wzroście udziału kredytów dla przedsiębiorstw [Rozwój systemu... 2011]. Taka tendencja może wpływać na ograniczenie dostępu przedsiębiorstw do funduszy finansujących ich rozwój. W Polsce w analizowanym okresie udział kredytów dla przedsiębiorstw w kredytach dla sektora niefinansowego spadł o 16 p.p., przy jednoczesnym wzroście o 15 p.p. udziału kredytów dla gospodarstw domowych (rys. 3).

Objaśnienia: jak na rys. 2
 Explanation: see fig. 2

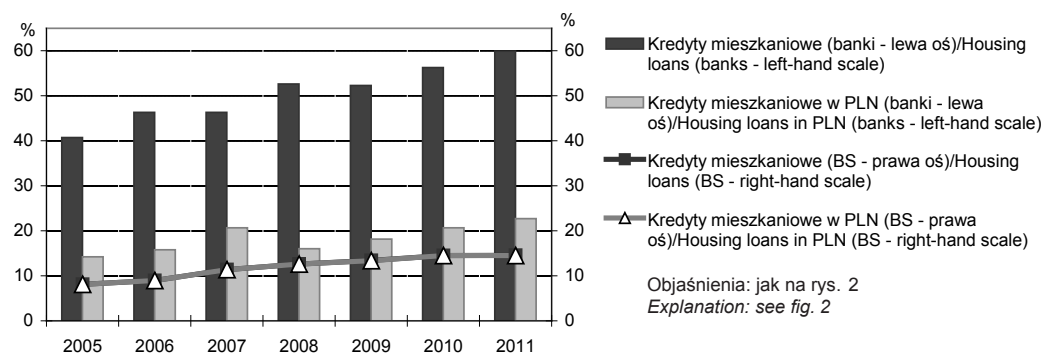
Rysunek 3. Struktura kredytów dla sektora niefinansowego w sektorze bankowym i bankach spółdzielczych w Polsce w latach 1995-2011
Figure 3. The structure of the loans to nonfinancial sector in the banking sector and cooperative banks in Poland between 2005 and 2011

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

Kolejną cechą charakterystyczną działalności kredytowej banków spółdzielczych było niezbyt wysokie zaangażowanie się banków spółdzielczych w kredytowanie zakupu mieszkań. W przeciwieństwie do sektora bankowego w Polsce, banki spółdzielcze tylko niewielką część kredytów dla gospodarstw domowych przeznaczały na finansowanie zakupu mieszkań. Ich udział w kredytach dla gospodarstw domowych osiągnął poziom 15% w 2011 r., podczas gdy dla sektora bankowego wynosił 60% w 2011 r., co oznaczało 19 p.p. wzrost w ciągu 6 lat.

W strukturze walutowej kredytów mieszkaniowych, w przypadku banków spółdzielczych, niemal 100% kredytów było nominowanych w złotych (rys. 4). W analizowanym okresie banki spółdzielcze nie prowadziły w większym wymiarze operacji walutowych, stąd m.in. niewielkie zainteresowanie udzielaniem kredytów nominowanych w walutach obcych. W przeciwieństwie do banków komercyjnych mających dostęp do pożyczek w walutach obcych od ich banków matek, banki spółdzielcze nie miały takiej możliwości. Ponadto, zabezpieczenie pozycji walutowych stanowiłoby dla nich dodatkowy koszt obniżający rentowność takiej strategii kredytowej. Banki spółdzielcze nie miały również motywacji do udzielania kredytów w walutach obcych, gdyż same były w posiadaniu dużych zasobów tanich depozytów od sektora niefinansowego.

Rysunek 4. Udział kredytów mieszkaniowych ogółem i kredytów mieszkaniowych nominowanych w złotych w kredytach dla sektora niefinansowego w sektorze bankowym i bankach spółdzielczych w Polsce w latach 1995-2011
Figure 4. Total share of mortgages and mortgages denominated in PLN in loans to the nonfinancial sector in the banking sector and cooperative banks in Poland between 2005 and 2011

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

Wnioski

Wejście Polski do UE w 2004 r. przyspieszyło tempo wzrostu gospodarczego, a w konsekwencji rozwój sektora bankowego, w tym banków spółdzielczych. Jednym z głównych czynników wzrostu aktywów sektora bankowego była działalność kredytowa. Badania działalności banków spółdzielczych w latach 2005-2011 wykazały, że banki spółdzielcze rozwijały działalność kredytową w inny sposób niż sektor bankowy zdominowany przez duże banki komercyjne.

Banki spółdzielcze nieznacznie ograniczyły nisko dochodowe pożyczki i lokaty składane w bankach zrzeszających, szczególnie w latach 2007-2009, podnosząc jednocześnie udział kredytów dla sektora niefinansowego. W sposób ciągły podnosiły także udział kredytów dla instytucji samorządowych. Ponad 70% kredytów dla sektora niefinansowego kierowały do gospodarstw domowych, jednak ten udział spadał przy jednoczesnym wzroście kredytów dla sektora MSP.

Literatura

Banki spółdzielcze. 2006: NBP, GINB, Warszawa.

Europejski Bank Centralny. [www.ecb.int], odczyt 08.12.2011.

Główny Urząd Statystyczny. [www.stat.gov.pl].

Komisja Nadzoru Finansowego. [www.knf.gov.pl].

Kozak S. 2011: Emisja obligacji jako czynnik poprawy stabilności i konkurencyjności banków Spółdzielczych. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 93, 57-68.

Kozak S. 2010: Czynniki kształtujące dochodowość i efektywność banków spółdzielczych w okresie integracji z europejskim systemem finansowym. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 83, 141-152.

Narodowy Bank Polski, [www.nbp.pl].

- Orzeszko. T.** 1998: Banki spółdzielcze w Polsce. Ekonomiczne i finansowe warunki rozwoju. Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.
- Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2010 r. 2011: NBP, Warszawa.
- Sytuacja sektora bankowego w Polsce w 2006 r. 2007: NBP, GINB, Warszawa.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. *Prawo bankowe*. Dz.U. z 1989 r. Nr 4, poz. 21.
- Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 r. *o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości*. Dz.U. z 1990 r. Nr 6, poz. 36.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe*. Dz.U. z 1997 r. Nr 140 poz. 939.
- Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. *o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających*. Dz.U. z 2000 r. Nr 119, poz. 1252.

Summary

Poland's accession to the EU in 2004 accelerated the pace of economic growth, and, consequently, the development of the banking sector, including cooperative banks. One of the main growth drivers of the banking sector assets was the credit creation. Using data from the cooperative banks and the banking sector for the period 2005-2011, this study shows that coop banks developed a different lending strategy than the banking sector dominated by large commercial banks. While coop banks supplied a large amount of funds to finance the nonfinancial sector; in comparison to the banking sector, they invested a substantial amount of funds in low-income loans and deposits in banks affiliated with the coop banking sector. Coop banks steadily increased the share of loans to local governments. Over 70% of loans to the nonfinancial sector banks was granted to households, but the share declined with the increasing lending to business sector; 97% of business loans were made to the SMEs. Cooperative banks, to a small extent, financed the purchase of apartment, and providing credits denominated almost entirely in Polish zloty.

Adres do korespondencji:

dr Sylwester Kozak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 60
e-mail: sylwester_kozak@sggw.pl